

КЪСНОНЕОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ ХОТНИЦА - КЪШЛАТА, ВЕЛИКОТЪРНОВСКО

ВЪЛКА ИЛЧЕВА

Изследването на землището на село Хотница даде възможност за съставяне на археологическата карта на селото. Установено беше едно изключително богатство на археологически обекти от праисторическата, античната и средновековна епохи. Към читалището на село Хотница е създадена музейна сбирка, където се съхранява многоброен археологически материал, придобит благодарение на добрата събирателска работа на местни краеведи и населението на селото.¹ За по-голяма сигурност в момента сбирката се съхранява временно в Историческия музей във Велико Търново.

В землището на село Хотница са локализирани 3 раннонеолитни² и 3 къснонеолитни селища.³ Раннонеолитните селища са установени в местностите Водопада-запад, Пещерата - изток и Мечата дупка, а къснонеолитните - в местностите Къшлата, Орловка и Кая бунар.

Цел на настоящото съобщение е да се приведе в известност многобройният археологически материал от къснонеолитното селище Хотница-Къшлата, който се съхранява в музейната сбирка на селото. Това ще даде възможност за по-нататъшното му използване за по-обобщени изследвания на късния неолит у нас.

Селището е разположено на средно висока тераса на запад от Извора, на 4-5 км югозападно от село Хотница, на левия бряг на река Бохот. От него произхожда голямо количество археологически материал, намерен при оборки по повърхността. Археологически разкопки не са провеждани. За първи път то е въведено в научно обръщение от Петър Станев, който привежда част от керамичния материал като паралел на керамиката от неолитното селище Качица във Велико Търново.⁴ Според него то възниква най-рано от трите споменати къснонеолитни селища, а именно през фазата Качица А-В₁ (Самоводене В₂), но продължава своето развитие и през фазите Качица В₁ и В₂. Материалите се отнасят към края на средния и към целия късен неолит.

Намерените оръдия на труда са изработени от кремък - 26 броя, камък - 34 броя. Каменните чукалки са 9 броя, каменните брадви - 16 броя, длетата - 4 броя. От кост са изработени 2 гладилки, 27 шила и 2 копачки от еленов рог (Обр. 1; Табло 1, 2).

Оръдия на труда	Къшлата		
	брой	% от вида	% от всички
1. Кремъчни артефакти	26	100	28.26
2. Оръдия от камък	35	99.98	38.04
а. чукалки	9	25.71	9.78
б. брадви	16	45.71	17.39
в. тесли	6	17.14	6.52
г. длета	4	11.42	4.34
3. Оръдия от кост и рог	31	99.99	33.69
а. гладилки	2	6.45	2.17
б. шила	27	87.02	29.34
в. копачки от еленов рог	2	6.45	2.17
Общо	92		

Обр.1. Оръдия на труда

Керамиката е изработена на ръка. На лице са два вида керамика - фина и груба. В зависимост от примесите, прибавени към глиненото тесто като опоснителни, при фината керамика от Хотница-Къшлата различаваме 4 категории (Обр.2):

Φ_1^5 - глинени съдове са изработени от фино пречистена глина;

Φ_2 - глинено тесто е примесено с дребнозърнест пясък;

Φ_3 - глината е примесена с пясък, плява и други органични материали;

Φ_4 - глинено тесто съдържа примеси от шамот, плява и други материали

От грубата керамика бяха разграничени също 4 категории:

Γ_1^6 - глинено тесто е примесено с по-едър пясък;

Γ_2 - глинено тесто съдържа шамот;

Γ_3 - глинено тесто има примеси от пясък и плява.

Γ_4 - глинено тесто съдържа по-едри парченца шамот, плява и други материали.

Основната част от съдовете имат загладена повърхност - 50%. Следват тези с груба (26.13 %) и шуплеста повърхност (16 %). В минимални количества се срещат фрагменти с полирана и шликвана повърхност. При малка част от съдовете повърхността е загладена, с фини шупли (Обр.3)

Основната цветова гама на керамиката от Хотница-Къшлата е кафяво-черно (39.77 %) и бежаво (22.71 %). В по-малки количества се срещат съдове, оцветени в различни нюанси на тези цветове (Обр.4)

Цвят	Къшлата	
	брой	%
Кафяво-черен	35	39.77
Бежав	20	22.71
Кафяво-сив	2	2.27
Бежаво-черен	4	4.54
Кафяв	7	7.84
Сиво-черен	4	4.54
Черен	2	2.27
Керемидено-червен	5	5.68
Кафяво-бежав	1	1.13
Розав	3	3.40
Сиво-жълт	1	1.13
Кафяво-розов	3	3.40
Розаво-сив	1	1.13
Общо	88	

Обр.4. Цветове и тоналност на глинени съдове.

Основната форма на глинени съдове е биконичната. Срещат се следните форми: (Табло 3-7)

- паници с прав ръб на устието, с тяло с форма на обърнат пресечен конус, с равно отрязано, в някои случаи и леко конкавно дъно (Табло 3/1-9);
- паници с леко извит навън ръб на устието, къса фуниевидна шия, биконично тяло (Табло 4/1, 3);
- купи с прав ръб на устието или леко извит навън, биконично тяло, равно или леко конкавно дъно (Табло 5/1-8);
- плитки съдчета с полусферично тяло, а дъното завършва с 4 плътни цилиндрични крачета (Табло 6/2);
- съдове с прав ръб на устието, фуниевидна шия, сферично тяло равно дъно, с малки пръстеновидни вертикални дръжки в най-издута част на тялото

Групи	Къшлата		
	брой	% от вида	% от всички
Φ_1	17	41.46	19.34
Φ_2	16	39.02	18.18
Φ_3	5	12.20	5.68
Φ_4	3	7.41	3.40
Общо Φ	41	99.99	46.60
Γ_1	28	53.33	31.81
Γ_2	1	2.08	1.14
Γ_3	15	31.25	17.04
Γ_4	4	8.33	4.55
Общо Γ	48	99.98	53.40
Всичко $\Phi + \Gamma$	89		

Обр.2. Съотношение между отделните групи керамика

Най-голям е броят на фрагментите от грубата керамика, които съдържат примеси от по-едър пясък (Γ_1 - 31.81%), следвани от тези от фино пречистена глина (Φ_1 - 19.34%), от фина глина, примесена с дребен пясък (Φ_2 - 18.18 %) и глина, примесена с по-едър пясък и плява (Γ_3 - 17.04) (Обр.2).

Вид на повърхността	Къшлата	
	брой	%
Загладена	44	50
Шуплеста	14	16
Шликована	1	1.13
Загладена с фини шупли	2	2.26
Груба	23	26.13
Полирана	4	4.52
Общо	88	

Обр.3. Съотношение на различните начини на обработка на повърхността на глинени съдове.

(Табло 6/1);

- кани с леко извит навън ръб на устието, висока, фуниевидна шия, биконично тяло, равно дъно. В най-издутата част на тялото са снабдени с вертикална дръжка с израстък (Табло 6/6);

- големи дълбоки съдове с прав ръб на устието, къса цилиндрична шия, биконично тяло, равно отрязано дъно (Табло 7/2);

- миниатюрни съдчета с биконична или полусферична форма (Табло 9/1-5);

42.04 % от съдовете са орнаментирани. Най-голям е дялът на фрагментите с връзана украса (46 %), от която меандърът заема 16.25 % (Табло 3/7, 9/; 5/2, 4). На второ място се нареждат съдовете украсени с връзана украса, съчетана с набождания (Табло 4/6; 5/7; 7/1, 2), следвани от фрагменти с канелирана украса (16.20 %). Най-често канелюрата е нанесена в горната част на съда вертикално, във вид на дъга, есовидно или косо (Табло 5/3, 5; 4/1, 3). По-рядко се срещат съдове, при които цялата външна повърхност е украсена с вертикални канелюри (Табло 4/9). Единични са фрагментите от глинени съдове, които имат барботинна украса (Табло 5/6), ноктовидна, набодена (Табло 4/8) и ноктовидна в съчетание с връзана украса (Табло 4/7, Обр.5)

Вид на украсата	Къшлата	
	брой	%
Връзана и геометрична	17	45.94
Връзана и набодена	8	21.62
Барботинна	2	5.40
Ноктовидна	1	2.70
Набодена	2	5.40
Връзана и ноктовидна	1	2.70
Канелирана	6	16.20
	37	

Обр.5. Видове украса върху глинени съдове.

Най-често преломът на глинени съдове е биконичен. Малка част от тях са снабдени с вертикални пръстеновидни дръжки, захванати в най-издутата част на тялото (Табло 6/1). Някои от дръжките се пречупват под ъгъл и в горната част съдържат плосък, овален израстък. Други в най-издутата си част имат малки хоризонтални пъпковидни дръжки. Понякога се среща съчетание на вертикална с няколко симетрично разположени пъпковидни дръжки.

От глина са изработвани още тежести за тъкачен стан (Табло 8/6-18), прешлени за вретено (Табло 8/1-3), както и глинени фигурки. Към антропоморфната пластика спадат намерените 3 изправени женски фигурки (Табло 9/7, 10 и 11) и една мъжка фигурка-бюст (Табло 9/12). На лице са и 2 зооморфни фигурки. Особено интересни са и култовите масички (Табло 9/13-16; 10/1-6). Те имат триъгълна основа, отвесни стени, кухи или плътни крачета и овални израстъци във всеки ъгъл. От външната страна стените и крачетата, а от вътре и израстъците са богато украсени с връзан геометричен орнамент. Като елементи на украса се срещат меандърът, дъгата, зигзага или кръста. Интересно е да се отбележи, че в повечето случаи всяка една от страните на култовите масички, както и израстъците са украсени с различен орнамент.

Както беше отбелязано в началото, в керамиката на къснонеолитното селище Хотница-Къшлата според Петър Станев са застъпени трите фази на култура Качица, а именно А-В₁, В₁ и В₂. Аз приемам неговата синхронизация, която е дадена по следния начин:

„Керамиката от фаза Качица А-В₁ е синхронна на култура Караново III-IV в Тракия⁷, Подгорица⁸ и Бяла Слатина⁹ в Североизточна и Северозападна България, фазата Черника на култура Дудещи¹⁰ в Румъния и Винча В₁¹¹ в Сърбия.

Формата и орнамента на керамичните съдове от фаза Качица В₁ има паралели в културата Караново IV - Калояновец¹² в Тракия, Усое II¹³ и Курило¹⁴ в Североизточна и Северозападна България. Фазата Болентениану на култура Боян¹⁵ в Румъния, Винча В₁-В₂¹⁶ в Сърбия.

Керамиката от финалната за късния неолит фаза Качица В₂ е синхронна на култура Караново IV - Калояновец¹⁷ в Тракия, Усое II¹⁸ и Бреница¹⁹ в Североизточна и Северозападна България, фазите Джулещи²⁰ в Румъния и Винча В₂²¹ в Сърбия“.

Внимание върху най-късните керамични форми и орнамент от трите къснонеолитни селища, синхронни на етапа Качица В₂, в това число и на селището Хотница-Къшлата отделя и Недко Еленски.²² Той ги определя като преходни форми от късния неолит към ранния енеолит.

Б Е Л Е Ж К И

¹ Началото на събирателската работа е поставена от Иларион Кокорков, който е бил дългогодишен директор на местното училище и създава музейна сбирка към него. По-късно тя е продължена от сина му Иван Кокорков и Петър Парашкеванов. Музейната сбирка е пренесена в читалищната сграда.

² Еленски, Н. Ранно-неолитни селища по средното течение на Янтра. - Сб. „Тракия и съседните райони през неолита и халколита“. С. 2000, 21-31.

³ Станев, П. Технология, типология, генезис и синхронизация на керамиката от терасно неолитно селище Качица - Велико Търново. - ИИМ-ВТ, 1996, XI, 41-86.

⁴ Пак там.

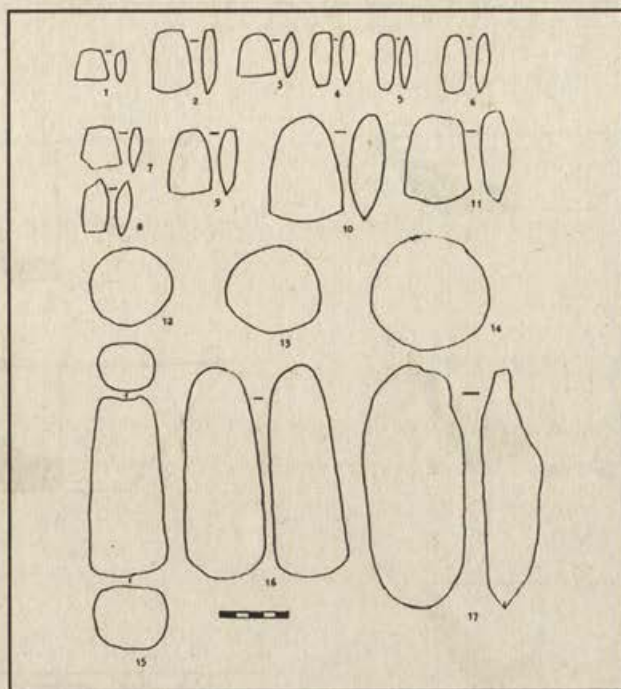
- ⁵ С буквата Ф е означена фината керамика.
- ⁶ С буквата Г е означена грубата керамика.
- ⁷ Георгиев, Г. Стратиграфия и периодизация на неолита и енеолита в днешните български земи. Археология, 1974, 4, 1-15.
- ⁸ Тодорова, Х., Вайсов, И. Новокаменната епоха в България, С., 1993, с. 98.
- ⁹ Николов, Б. Периодизация на неолитните култури в Северна България от Янтра до Тимок. Изв. на муз. от Северозап. България, 1992, VIII, с. 17.
- ¹⁰ Comşa, E. Donnés sur la civilisation de Dudeşti. Prachistorische Zeitschrift, 1971, 46 Band, Berli, New Iork, 115-246.
- ¹¹ Lazarovici, G. Neoliticul Banatului, Cluj Napoca, 1978, p. 179.
- ¹² Георгиев, Г., цит. съч., с. 1-15.
- ¹³ Тодорова, Х., Вайсов, И., цит. съч., с. 98.
- ¹⁴ Пак там, с. 98.
- ¹⁵ Comşa, E. Istoria Comunitatilor culturii Boian, Bucureşti, 1994, p. 235.
- ¹⁶ Lazarovici, op. cit., p. 179.
- ¹⁷ Георгиев, Г., цит. съч., 1-15.
- ¹⁸ Тодорова, Х., Вайсов, И., цит. съч., с. 98.
- ¹⁹ Николов, Б. Селища от късния неолит при Бреница, Врачанско. Археология, 1986, 3, с. 5.
- ²⁰ Comşa, E. Istoria..., p. 195-246.
- ²¹ Lazarovici, op. cit., p. 179.
- ²² Еленски, Н. Материали от прехода от късния неолит към ранния енеолит, произхождащи от землището на с. Хотница, Великотърновско. -ИИМ-ВТ, 1998, XIII, 53-65.

LATE-NEOLITHIC SETTLEMENT HOTNITZA-KUSHLATA,
VELIKO TURNOVO DISTRICT
(Summary)

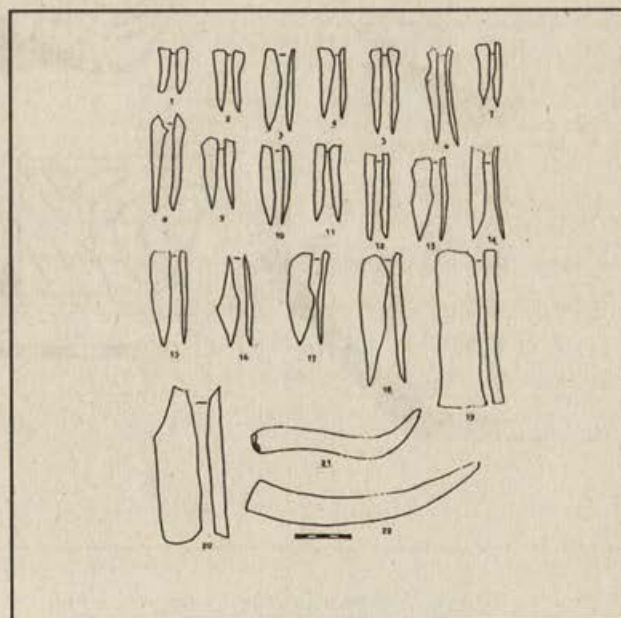
Vulka Ilcheva

We make public finds from the Late-Neolithic settlement Hotniza-Kushlata, Veliko Turnovo district - tools, ceramic vessels, idol plastic, small cult tables and other clay vessels. The settlement is 4-5 km south-west of Hotniza village, on the left bank of the Bohot River. The finds date back to the end of the Middle and whole Late-Neolith (Kachica A-B₁, B₁, B₂).

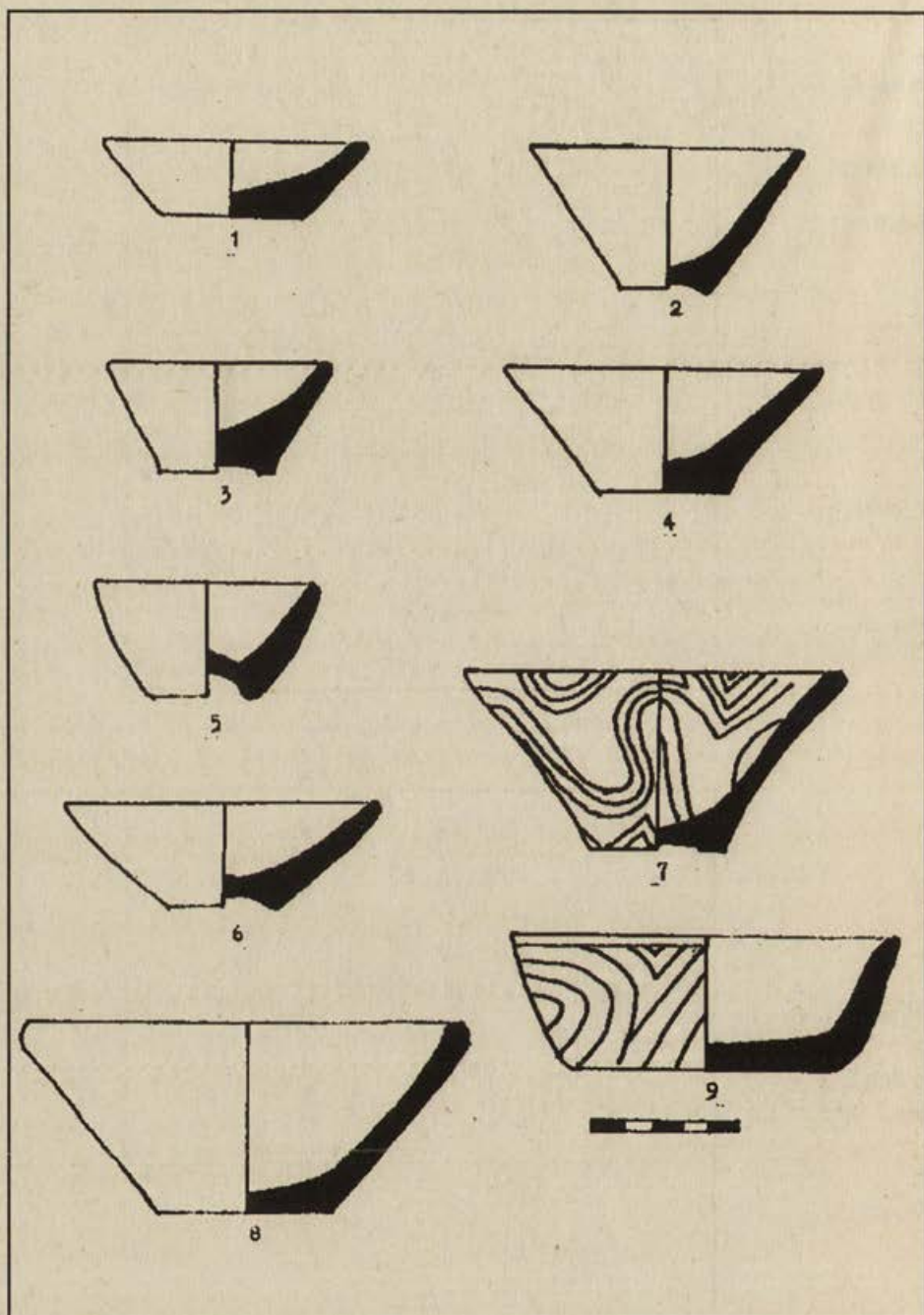
Translated by Yanka Serafimova

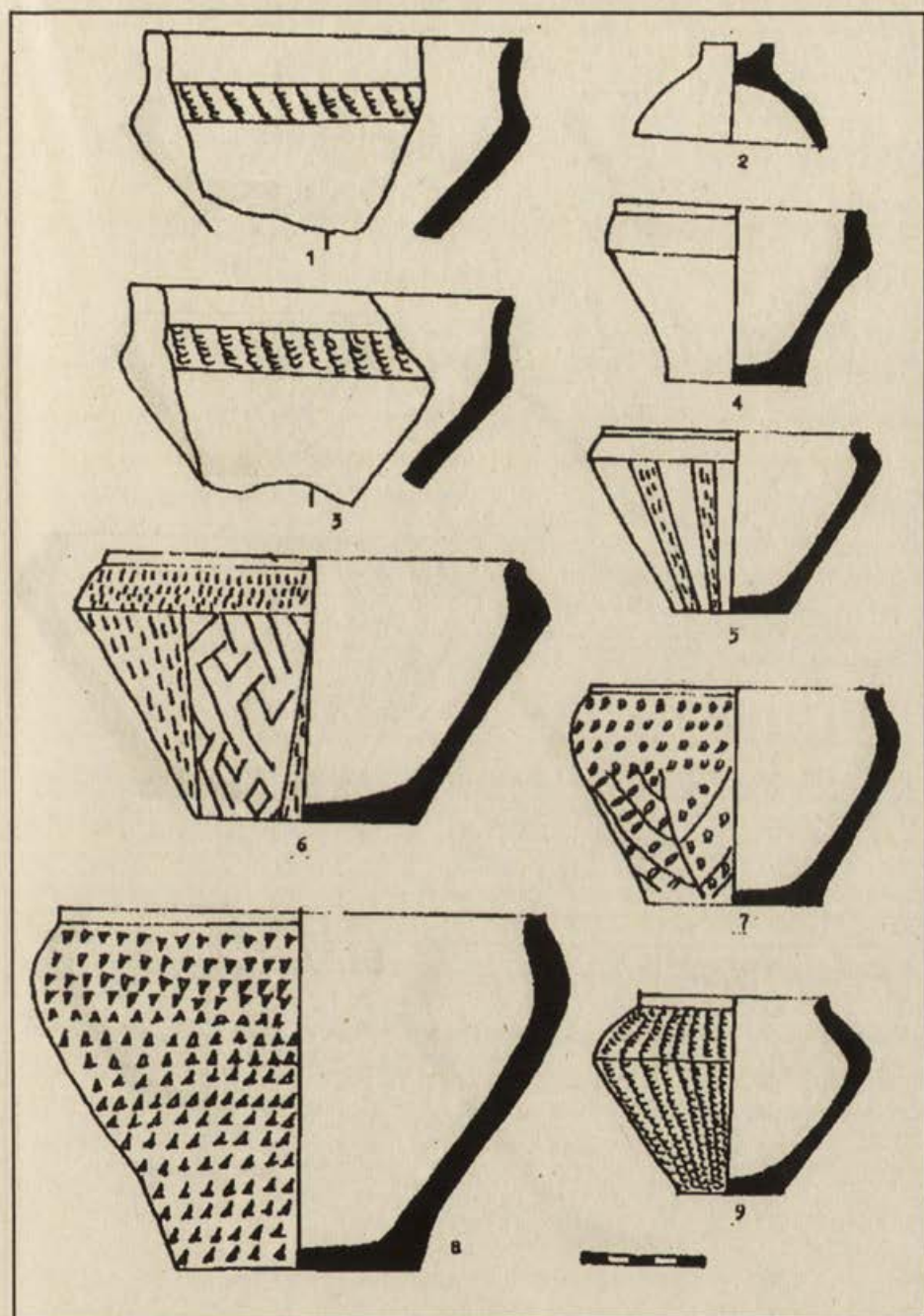
Табло 1. Оръдия на труда от камък.

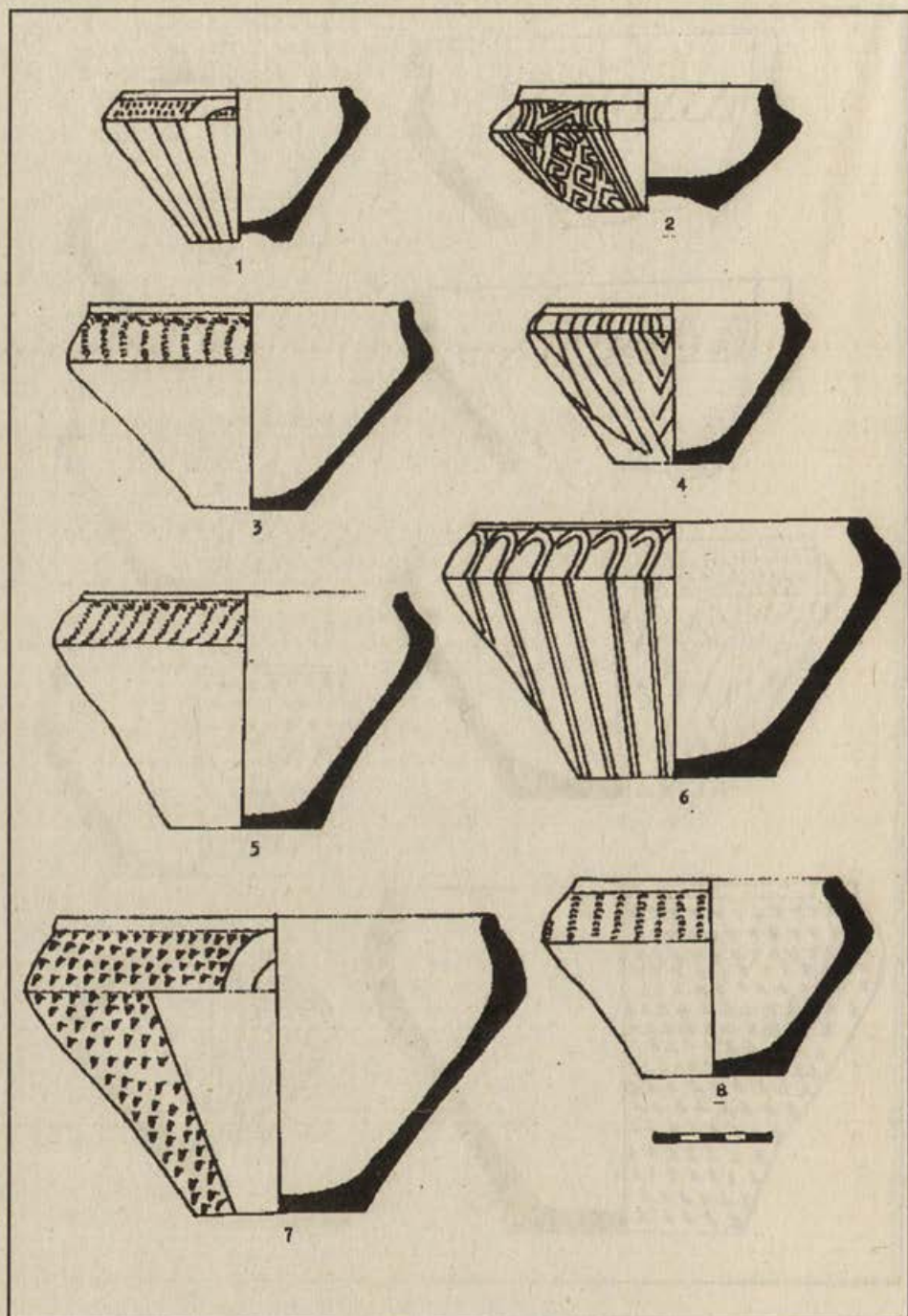
Табло 2. Оръдия на труда от кост.

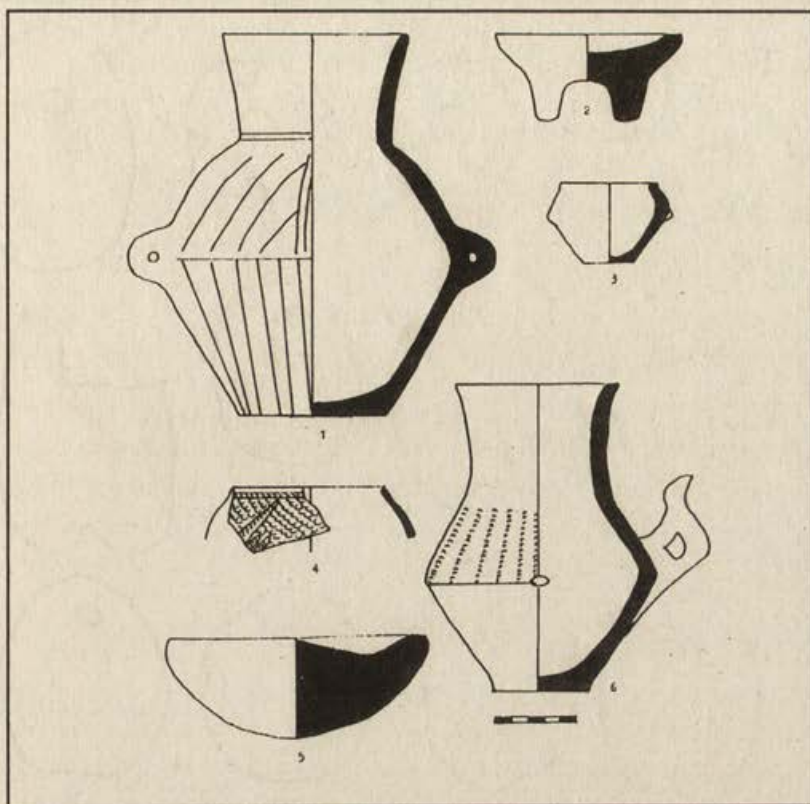
Табло 3. *Форми на керамични съдове.*

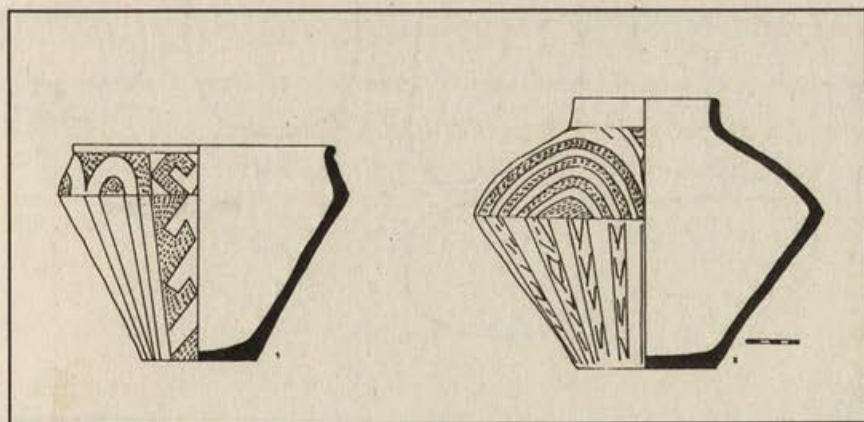
Табло 4. Форми на керамични съдове.

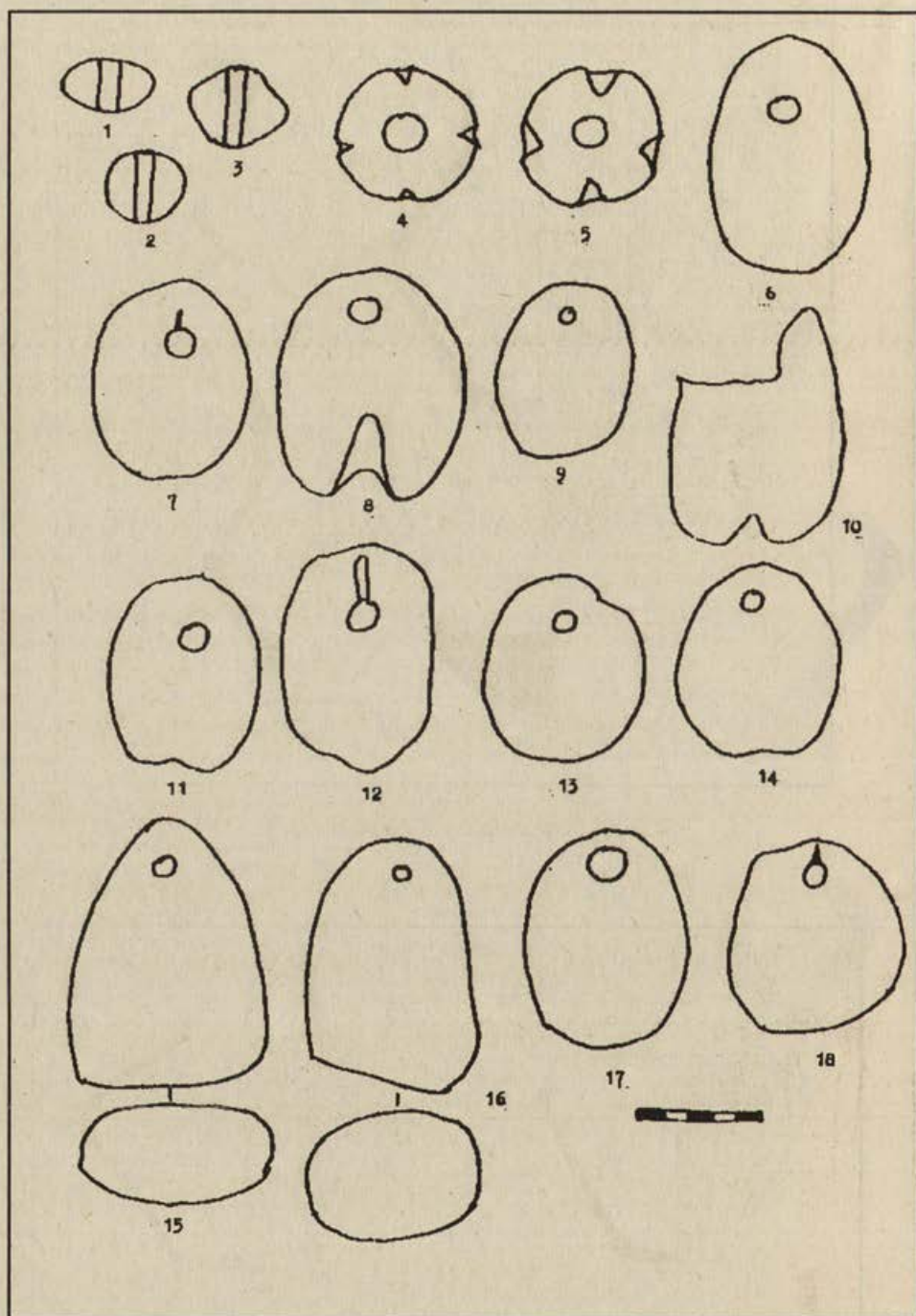
Табло 5. Форми на керамични съдове.

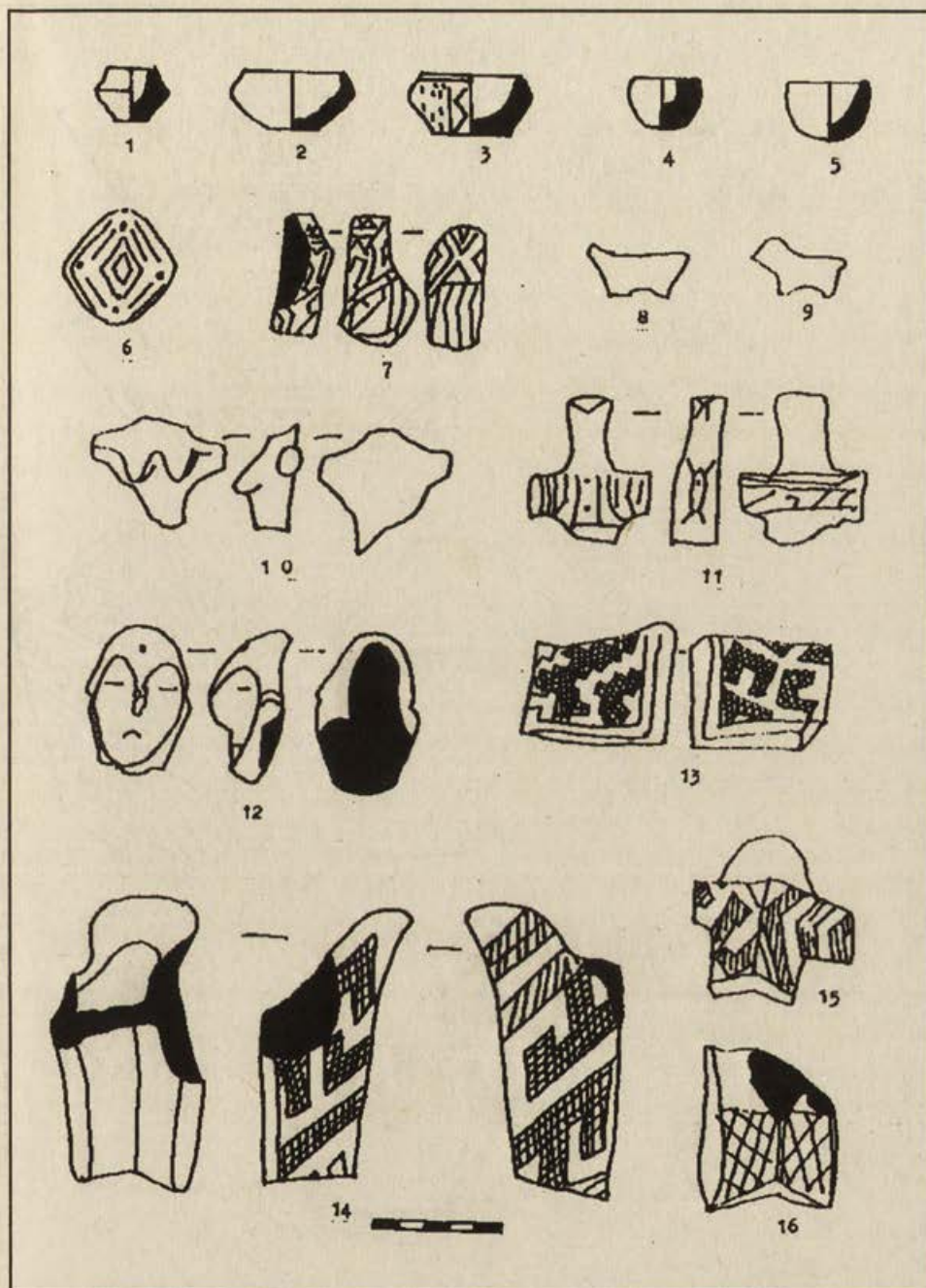
Табло 6. Форми на керамични съдове.

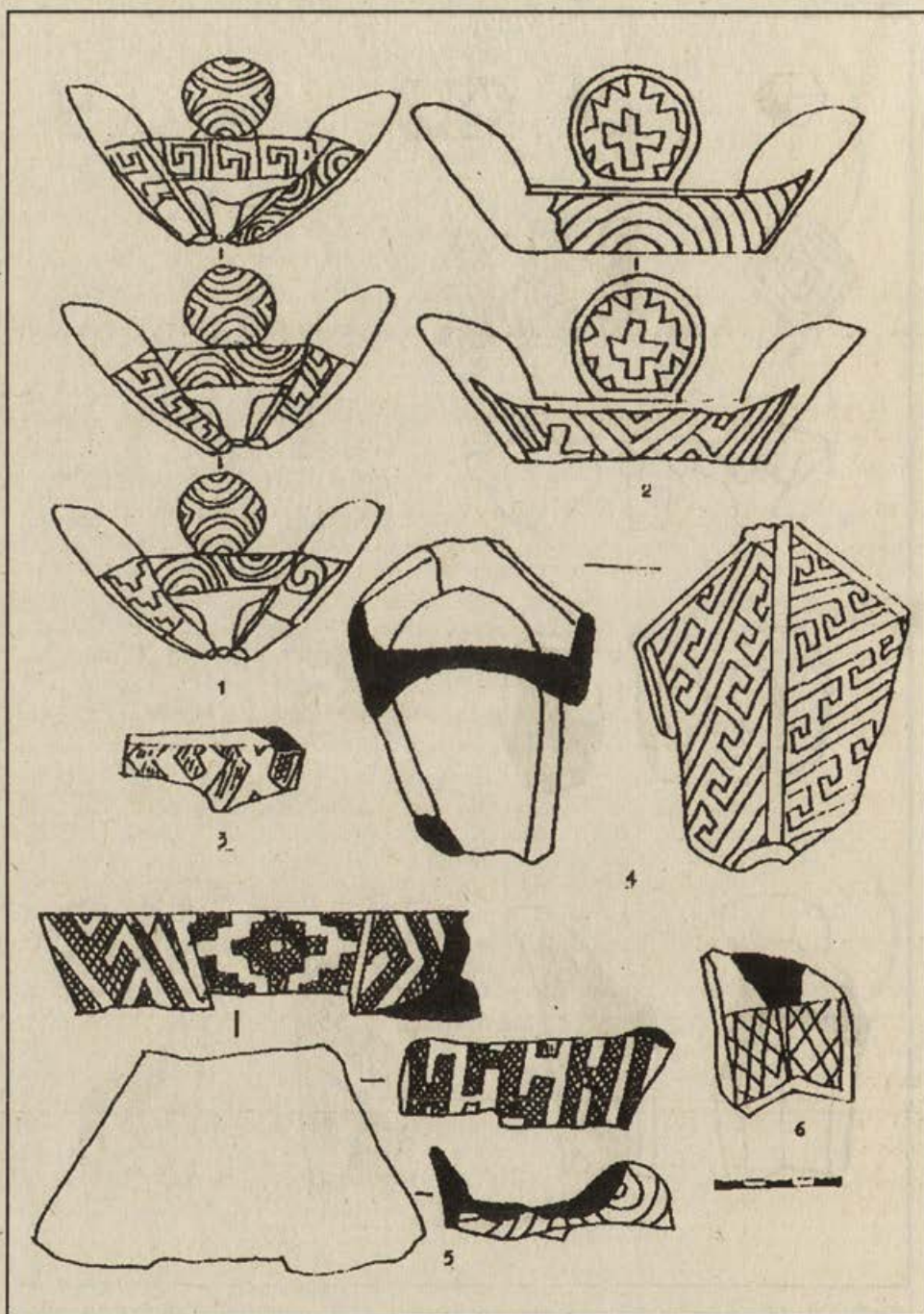
Табло 7. Форми на керамични съдове.

Табло 8. Глинени прешлени за вретено - 1-3; тежести за рибарска мрежа - 4-5; тежести за стан - 6-18.

Табло 9. Миниатюрни керамични съдчета - 1-5; антропоморфни фигурки - 7, 10, 11, 12; зооморфни фигурки - 8, 9; части от култови масички - 13-16.

Табло 10. Глинени култови масички и части от тях.